

POOLS INSTITUUT

DIENT CULTUUR VAN DE AMBASSADE
VAN DE REPUBLIEK POLEN IN BRUSSEL

[WIE ZIJN WIJ?](#)[PROGRAMMA](#)[NIEUWSBRIEF](#)[PERS](#)[CONTACT](#)[Zoeken](#)

ARCHIEF

[KUNST](#) [MUZIEK](#) [THEATER](#) [FILM](#) [LITERATUUR](#) [ANDERE](#)

Wisława Szymborska (1923-2012), winnares van de Nobelprijs, is overleden

[Vind ik leuk](#)[Tweet](#)

0

"Over de dood, zonder overdrijving"

01/02/12

Wisława
Szymborska

1923 – 2012

Wisława Szymborska © Joanna Helander

*Er is geen leven dat nooit,
al was het maar een ogenblik,
onsterfelijk is geweest.*

Wisława Szymborska, Over de dood, zonder overdrijving

Naar aanleiding van het overlijden van **Wisława Szymborska** heeft **Kris Van Heuckelom**, docent Poolse taal- en letterkunde aan de Katholieke Universiteit Leuven, een artikel geschreven over haar leven en werk.

Lees het artikel over Szymborska hier : [HIER](#)

Meer informatie over Kris Van Heuckelom : [HIER](#)

Wisława Szymborska

Er zijn weinig of geen buitenlandse dichters van wie elke nieuwe bundel vrijwel meteen na verschijnen in de oorspronkelijke taal naar het Nederlands vertaald wordt. Het feit dat het voorbije decennium maar liefst drie bundels van de Poolse dichteres Wisława Szymborska (1923-2012) een aparte Nederlandse uitgave kregen (*Het moment* in 2003, *Dubbele punt* in 2007 en *Hier* in 2009), zegt ongetwijfeld iets over de populariteit die haar poëzie sinds 1996 (het jaar dat ze bekroond werd met de Nobelprijs voor literatuur) in het Nederlandse taalgebied genoot en nog steeds geniet. Vertalingen van haar werk kenden in de Lage Landen ettelijke heruitgaven en opmerkelijk hoge oplagen, en de enkele losse gedichten die Szymborska de voorbije jaren nog aan het Poolse lezerspubliek prijs gaf, werden meestal meteen opgepikt door Vlaamse en Nederlandse literaire tijdschriften.

[Actueel](#)[Studeren in Polen](#)[Pools Leren](#)[Reizen in Polen](#)[Poolse Instellingen in België](#)[Andere Links](#)[Partners](#)[Archief](#)[2013](#) [2012](#) [2011](#) [2010](#) [2009](#)[NIEUWSBRIEF](#)[Inschrijven](#)

POOLS INSTITUUT
DIENST CULTUUR VAN DE AMBASSADE
VAN DE REPUBLIEK POLEN IN BRUSSEL

Flageyplein 18 | B-1050 Brussel
tél.: 00 32 (0)2 554 06 90
e-mail: brussel@instytutpolski.org

[Vind ik leuk](#)[Tweet](#)

0

Een bekende foto van Szymborska toont het gelaat van de Nobelprijswinnares deels gehuld achter een flinke walm sigarettenrook. De minzame Szymborska was zoals bekend een notoire nicotineverslaafde, in die mate zelfs dat ze het als verstokte rookster aandurfde even weg te glippen van een Nobelprijсреceptie (dat ze op die rookpauze vergezeld werd door niemand minder dan de Zweedse koning, maakte het allemaal ongetwijfeld minder erg). Het is die jarenlange rookverslaving die de dichteres, op 1 februari in Krakau overleden aan de gevolgen van longkanker, uiteindelijk ook fataal werd. Het rookgordijn waarachter Szymborska op de genoemde iconische foto schuilgaat, kan meteen ook symbool staan voor de welhaast spreekwoordelijk geworden terughoudendheid en schuwheid waarmee de dichteres zich in het ware leven en in haar poëzie placht bloot te geven. Als Szymborska zich al uitsprak over haar werk, dan benadrukte ze daarbij vooral de frisheid die een gedicht als taalbouwsel moet uitstralen: "In elk gedicht moet je de indruk hebben dat juist deze en geen andere woorden al eeuwen liggen te wachten om elkaar te ontmoeten en tot een enige, onlosmakelijke eenheid te vergroeien. [...] Het zijn immers dezelfde woorden die in woordenboeken dood zijn of in de spreektaal ons leven leiden. Hoe komt het dan toch dat ze in de poëzie feestelijk schitteren, alsof ze volkomen nieuw zijn en pas door de dichter zijn ontdekt?" In het geval van Szymborska's eigen werk betekent dat eerst en vooral: tijdloze poëzie die de actualiteit ver achter zich laat en die langs slukse omwegen en vanuit verrassende invalshoeken de "grote levensvragen" op de lezer afstuurt. Dat betekent ook: fijnzinnige humor, milde ironie, geraffineerde woordspelingen, ingenieuze paradoxen en verbluffende pointes. Neem bijvoorbeeld het gedicht *Perspectief* uit haar voorlaatste bundel *Dubbele punt*. Het gedicht begint als een schijnbaar diepernstig verhaal over hoe twee geliefden in de dagelijkse sleur van het leven van elkaar vervreemd geraken. De meligheid en de pseudotragiek die zich daarbij onvermijdelijk opdringen, worden door de dichteres vakkundig de nek omgewrongen in de slotverzen van het gedicht, die het geheel op een ander niveau tillen: "En ik, maar eventjes / zeker van wat ik zag, / probeer nu in een toevallig gedichtje / u, lezers, te doen geloven, / dat dit verdrietig was." Of lees het beklijvende gedicht *Negatief* uit Szymborska's eerdere bundel *Het moment*, een ogenschijnlijk eenvoudig gedicht dat vanuit de simpele observatie van een fotonegatiefje de traditionele verhouding tussen levenden en doden op losse schroeven zet.

Uit teksten als deze blijkt dat Szymborska's werk zowel poëticaal als filosofisch heel wat affiniteit vertoont met dat van barokdichters. Het fundament bij uitstek van haar poëzie is het *conceit*, een geestige inval of vondst die de lezer verrast of op het verkeerde been zet en hem de dingen vanuit een nieuw perspectief laat bekijken. Dat ze daarbij ongebreideld en met een onfeilbaar taalgevoel parasiteert op allerhande niet-literaire stijlen en teksttypen (advertenties, reclameteksten, weerberichten, necrologieën, recensies, een curriculum vitae, ...), maakt haar poëzie zo mogelijk nog attractiever. Afgezien van dat "conceptisme" vormen ook de onvermijdelijke botsing tussen tegenstellingen en het eeuwig balanceren tussen verwondering en vertwijfeling sinds jaar en dag constanten in Szymborska's agnostische poëtische conditie. Andere typische "ingrediënten" die Szymborska's poëzie doordringen: het zich inleven in perspectieven die zich aan het menselijke bewustzijn onttrekken, bijvoorbeeld de leefwereld van dieren en planten (Szymborska was een groot natuurliefhebster); het opvoeren van bekende figuren uit de klassieke mythologie en de westerse (cultuur)geschiedenis; een niet aflatende neiging om zich andere "mogelijke werelden" voor te stellen (onder het motto: hoe anders zou alles gelopen zijn als dit of dat wel of niet was gebeurd?). En ook al is Szymborska's oeuvre vrij bescheiden in omvang (hooguit een 250-tal gedichten), toch tekent zich in dat beperkte corpus een kluwen van *cross-references* af, losse eindjes die ergens gedropt en op een later ogenblik, vanuit een andere invalshoek, weer opgeraapt worden.

Szymborska's leven was geen aaneenrijging van breukmomenten en abrupte wendingen, maar werd in grote mate gekenmerkt door continuïteit en alledaagsheid. De dichteres woonde meer dan zeventig jaar lang in de Zuid-Poolse stad Krakau en heeft die stek — buiten een aantal occasionele reizen in binnen- en buitenland — ook nooit verlaten. Na de Tweede Wereldoorlog werd ze een sympathisante van het door de sovjets geïnstalleerde communistische bewind en zette ze meteen ook haar eerste stappen als dichteres. Haar studies aan de universiteit van Krakau brak ze, om financiële redenen, voortijdig af. In diezelfde periode verliet ze het ouderlijk huis om in het huwelijk te treden met de linkse schrijver en criticus Adam Włodek. Haar toenmalige engagement voor het communistische bewind was — zoals ze later zou verklaren — oprecht en zeker niet ingegeven door

opportunisme, maar het betekende wel dat haar vroege gedichten een sterke ideologische stempel droegen. Het zijn deze "premature" gedichten die Szymborska lange tijd zouden blijven achtervolgen, vooral toen haar werk vanaf de jaren negentig steeds meer in de belangstelling kwam te staan en er vanuit rechtse politieke hoek stevig werd ingebeukt op haar communistische verleden.

Gaandeweg verloor Szymborska echter haar geloof in het communisme en nam ze afstand van het regime, eerst door zich in 1966 te laten uitschrijven als lid van de communistische partij, later door bij de ondergrondse oppositie te gaan aanleunen. Op literair vlak was die ommekeer al eerder gebeurd, met name met de in 1957 verschenen bundel *Roepen naar Yeti*, die Szymborska als haar tweede debuut beschouwde en die vrij was van propagandistische neigingen. Naast een gewaardeerd dichteres was Szymborska overigens ook jarenlang medewerkster van het Poolse literatuurtijdschrift *Het literaire leven*. Ze schreef in die hoedanigheid niet alleen feuilletons en recensies (in het Nederlands samengebracht in de bundel *Onverplichte lectuur*), maar was ook jarenlang verantwoordelijk voor de beoordeling van en de correspondentie met inzendende debutanten. Ze kweet zich van die taak met de haar eigen fijnzinnige ironie. Zo kreeg een *would-be* schrijver ooit van Szymborska te horen: "Als uw echtgenote zegt 'hou toch op met dat geschrijf', heeft ze vanuit stilistisch oogpunt zeker niet gelijk. Maar de essentie van haar uitspraak is zeker juist." Aan een andere inzender antwoordde ze dan weer: "De meeste vindingrijkheid legt u aan de dag bij het verzinnen van namen van helden. Maar dat is te weinig voor een geslaagd sciencefictionverhaal. U zou wel een bijzonder interessant telefoonboek kunnen schrijven." En als er niet meteen een geldig excuus voor niet-publicatie voorhanden was, werd het iets in de volgende trant: "Vanw. pap. geb. kun. we niet in det. uitl. waar. we afz. van publ."

Deze tekstjes laten meteen ook zien dat humor een centrale plaats bekleedde in Szymborska's leefwereld, zowel literair als privé. Haar creativiteit geraakte ze in de loop der jaren niet alleen kwijt in haar poëzie, maar ook in allerlei ludieke artistieke *spin offs*. Zo was ze een verwoed schrijfster van limericks en is ze in die hoedanigheid een van de gangmakers geworden van de Poolse variant van het *light verse*. Niet alleen verbaal, maar ook plastisch was Szymborska overigens erg bedreven, met name als de auteur van zelf-gefabriceerde, humoristische collages die ze haar vrienden en kennissen bij de meest uiteenlopende gelegenheden toestuurde. Deze amateuristische plaksels berustten meestal op een originele combinatie — of beter gezegd: confrontatie — van woord en beeld, bijeengesprokkeld in oude kranten en tijdschriften. Die in privékring gecultiveerde speelsheid en humor vormden in de hoogdagen van het communisme ongetwijfeld een middel om zich tegen de bombast van het officiële politieke discours en de grauwhed van het dagelijks leven in de Poolse Volksrepubliek af te zetten. Tegelijkertijd waren die ludieke escapades en de vele *practical jokes* die Szymborska in elkaar placht te steken, ook een masker waarachter de dichteres zich voor de buitenwereld en de mensen in haar onmiddellijke omgeving verschool. Szymborska, die het principe van "emotionele hygiëne" (geen persoonlijke ontboezemingen aan derden!) altijd hoog in het vaandel droeg, was ook in haar contacten met vrienden en kennissen niet geneigd veel van zichzelf bloot te geven.

Een persoon die vanaf de tweede helft van de jaren zestig een prominente rol speelde in haar biografie en met wie ze bijna een kwarteeuw lief en leed deelde, was de Poolse schrijver Kornel Filipowicz. Met haar nieuwe levensgezel had ze onder meer een passie voor verzamelen gemeen en schuimde ze volop vlooiemarkten af, op zoek naar oude ansichtkaarten, prullen en andere kitscherige curiosa. Deze bijzondere gehechtheid aan het marginale en het prullerige lijkt ook een zekere relevantie te bezitten voor Szymborska's dichterschap. Zo liet ze zich in een van haar feuilletons ontvallen: "Een dichter kan niet volgen, een dichter strompelt ergens achteraan. Tot zijn verdediging kan hij nog aanvoeren dat er nu eenmaal altijd iemand achteraan moet strompelen. Al was het maar om de in de triomfantelijke stoet van objectieve wetten vertrapte en verloren dingen op te rapen." Szymborska treedt in haar poëzie dan ook naar voren als een eigentijdse *poeta doctus* die haar kennis en kunde niet alleen uit geleerde boeken haalt, maar zich ook (en vooral) laat inspireren door (zogezegd triviale) fenomenen als tv-series, quizzen, kaartspelen enz. Op die manier vormen haar lichtvoetige (maar allesbehalve lichtzinnige!) gedichten meteen ook een dankbaar tegengewicht voor het "zwaardere" — want intellectueel meer doorwrochte — werk van die andere Poolse Nobelprijswinnaar, de in 2003 overleden dichter en essayist Czesław Miłosz.

De aangehaalde prozastukken van Szymborska werden geciteerd naar: Anna Bikont & Joanna Szczęsna, *Wisława Szymborska: prullaria, dromen en vrienden*, Breda, De Geus, 2007, 331 p. (Vertaald uit het Pools door Karol Lesman)

Het gedicht *Over de dood, zonder overdrijving* werd geciteerd naar: Wisława Szymborska, *Uitzicht met zandkorrel* (Rainbow essentials 18), Amsterdam, Muntinga, 2001, 183 p. (Vertaald uit het Pools door Gerard Rasch)

Het gedicht *Perspectief* werd geciteerd naar: Wisława Szymborska, *Dubbele punt*: gedichten, Breda: De Geus Breda, 2007, 39 p. (Vertaald uit het Pools door Karol Lesman)

Kris Van Heuckelom

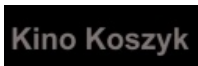
Kris Van Heuckelom (1976) is sinds 2006 als docent Poolse taal- en letterkunde verbonden aan de Katholieke Universiteit Leuven. Voordien was hij als onderzoeker werkzaam aan o.a. de Universiteit van Warschau, de Jagiellonenuniversiteit in Krakau en de University of Chicago. Zijn voornaamste onderzoeksinteresses zijn hedendaagse Poolse literatuur, visuele cultuur, vertaalwetenschap en Pools-joodse relaties. Zijn meest recente boek is *(Un)masking Bruno Schulz. New Combinations, Further Fragmentations, Ultimate Reintegrations*. (Rodopi 2009, in coredactie met Dieter De Bruyn). Op dit ogenblik werkt hij aan een boek over de representatie van Poolse migranten in de Europese cinema sinds 1989 en een bloemlezing uit het werk van Adam Zagajewski (samen met René Smeets).

Links

Wisława Szymborska op het website NobelPrize.org (in het engels):

http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1996/bio-bibl.html

Kino Koszyk: <http://www.kinokoszyk.com>

KULeuven: <http://www.kuleuven.be>

Slavistiek (KULeuven):

http://www2.arts.kuleuven.be/info/OE_slavistiek/

Kris Van Heuckelom:

<http://millennium.arts.kuleuven.be/slavic/van%20heuckelom/kris.htm>

[Terug naar Archief](#)
